

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

КОВАЛЕНКО Руслан Іванович - кандидат юридичних наук, докторант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 346.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.47>

У статті здійснено комплексний аналіз наукових підходів до визначення соціальних відносин у різних галузях науки: соціології, юриспруденції, економіці та політології. Досліджено еволюцію концепцій соціальних відносин від класичних до сучасних теорій. Виявлено спільні та відмінні риси у трактуванні соціальних відносин різними науковими дисциплінами. Особливу увагу приділено впливу цифрових технологій на трансформацію соціальних відносин у сучасному світі. Запропоновано інтегрований підхід до розуміння соціальних відносин, який враховує міждисциплінарні перспективи. Обґрунтовано актуальність дослідження соціальних відносин для вирішення сучасних соціальних проблем та розробки ефективних політик. Окреслено перспективи подальших досліджень у цій галузі.

Ключові слова: соціальні відносини, міждисциплінарний підхід, соціологія, юриспруденція, економіка, політологія, цифрові технології, соціальна структура, комунікативна дія, влада.

Актуальність дослідження

Дослідження наукових підходів до визначення соціальних відносин є надзвичайно актуальним у сучасному світі, що характеризується стрімкими соціальними змінами, глобалізацією та цифровізацією. Розуміння сутності соціальних відносин має критичне значення для вирішення багатьох сучасних проблем, включаючи соціальну нерівність, конфлікти, економічні кризи та політичну нестабільність. Також актуальність цього

дослідження можна підкреслити, ще таким факторами, що соціальні відносини є об'єктом вивчення різних наукових дисциплін, що вимагає інтегрованого підходу до їх розуміння. Поява нових форм соціальної взаємодії в онлайн-просторі вимагає переосмислення традиційних концепцій соціальних відносин, також зростання міжкультурних контактів та глобальних зв'язків створює нові виклики для розуміння та регулювання соціальних відносин і питання соціальної справедливості, рівності, інклюзії вимагають глибокого розуміння природи соціальних відносин для розробки ефективних політик та стратегій.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі та систематизації наукових підходів до визначення соціальних відносин у різних галузях науки для формування інтегрованого розуміння цього феномену. Для досягнення цієї мети поставлено наступні завдання:

- проаналізувати та порівняти підходи до визначення соціальних відносин у соціології, юриспруденції, економіці та політології;
- виявити спільні та відмінні риси у трактуванні соціальних відносин різними науковими дисциплінами;
- дослідити еволюцію концепцій соціальних відносин від класичних до сучасних теорій;
- визначити ключові аспекти соціальних відносин, які є найбільш релевантними

для вирішення сучасних соціальних проблем;

- запропонувати інтегрований підхід до розуміння соціальних відносин, який враховує міждисциплінарні перспективи.

Стан наукового дослідження

Дослідження соціальних відносин має довгу історію в соціальних науках, проте останні десятиліття характеризуються значним прогресом у цій галузі. Сучасний стан дослідження можна охарактеризувати наступним чином: Міждисциплінарність: спостерігається тенденція до інтеграції підходів різних дисциплін. Наприклад, роботи Марка Грановеттера [9] та Олівера Вільямсона [10] демонструють взаємопроникнення економічної та соціологічної перспектив. Розвиток нових теоретичних рамок: теорія структурації Ентоні Гідденса [3], концепція соціального поля П'єра Бурдьє [4], теорія комунікативної дії Юргена Габермаса [13] пропонують нові способи концептуалізації соціальних відносин. Вплив цифрових технологій: дослідження Мануеля Кастельса про мережеве суспільство [15] та роботи Шеррі Теркл про вплив цифрових технологій на соціальні відносини [16] відкривають нові перспективи розуміння соціальних взаємодій у цифрову епоху. Критичні підходи роботи Мішеля Фуко [14] та інших постструктуралістів привернули увагу до владних аспектів соціальних відносин та їх ролі у формуванні соціальних нерівностей.

Незважаючи на значний прогрес, залишаються відкритими питання щодо інтеграції різних підходів та застосування теоретичних концепцій для вирішення практичних соціальних проблем. Це дослідження спрямоване на заповнення цих прогалів шляхом систематичного аналізу та порівняння різних наукових підходів до визначення соціальних відносин.

Виклад основного матеріалу

Соціальні відносини є фундаментальним поняттям у багатьох галузях науки, включаючи соціологію, юриспруденцію, економіку та політологію. Кожна з цих дисциплін пропонує свій унікальний погляд на природу та сутність соціальних відносин, що призводить до різноманітності підходів та концепцій.

У соціологічній науці соціальні відносини розглядаються як основа суспільства. Класичний підхід, представлений роботами Еміля Дюркгейма, визначає соціальні відносини як «соціальні факти», які існують незалежно від індивідуальної свідомості та здійснюють на неї примусовий вплив [1, с. 318]. Макс Вебер, інший класик соціології, розглядав соціальні відносини через призму «соціальної дії», наголошуючи на важливості суб'єктивного значення, яке індивіди надають своїм діям у взаємодії з іншими [2, с. 625].

Сучасні соціологи, такі як Ентоні Гідденс, розвинули це поняття, наголошуючи на динамічному характері соціальних відносин та їх ролі у формуванні соціальних структур [3, с. 89]. П'єр Бурдьє ввів поняття «соціального поля» та «габітусу», розглядаючи соціальні відносини як результат взаємодії між структурними обмеженнями та індивідуальними диспозиціями [4, с. 72].

Юридична наука розглядає соціальні відносини крізь призму правового регулювання. З цієї точки зору, соціальні відносини стають предметом правового регулювання, коли вони набувають юридичного значення. Сучасні правознавці, зокрема О.Ф. Скакун, визначають соціальні відносини як «суспільні відносини, врегульовані нормами права» [5, с. 382]. М.І. Козюбра розглядає соціальні відносини в контексті правової реальності, наголошуючи на їх ролі у формуванні правової свідомості та правової культури суспільства [6, с. 28].

В економічній науці соціальні відносини часто розглядаються в контексті економічної взаємодії. Класична економічна теорія, представлена роботами Адама Сміта, розглядала соціальні відносини переважно через призму ринкових механізмів [7, с. 456]. Карл Маркс, навпаки, наголошував на класовому характері соціальних відносин, розглядаючи їх як відображення економічних відносин виробництва [8, с. 6].

Сучасні економісти, такі як Марк Грановеттер, розширили це розуміння, ввівши поняття «соціальної вкоріненості» економічних дій, підкреслюючи важливість соціальних мереж та відносин у економічній поведінці [9, с. 481]. Олівер Вільямсон розвинув цю ідею в рамках нової інституційної економіки,

розглядаючи соціальні відносини як важливий фактор у формуванні економічних інститутів [10, с. 233].

Політична наука розглядає соціальні відносини як основу політичних процесів та інститутів. Класичні теорії, такі як теорія суспільного договору Жан-Жака Руссо, розглядали соціальні відносини як основу легітимності політичної влади [11, с. 77]. Сучасні політологи, зокрема Роберт Даль, розвинули це розуміння, акцентуючи увагу на ролі соціальних відносин у формуванні демократичних інститутів та процесів [12, с. 124].

Юрген Габермас запропонував теорію комунікативної дії, розглядаючи соціальні відносини через призму комунікації та досягнення консенсусу в публічній сфері [13, с. 86]. Мішель Фуко, в свою чергу, зосередився на владних аспектах соціальних відносин, розглядаючи їх як прояв різноманітних форм влади та знання в суспільстві [14, с. 27].

Порівнюючи класичні та сучасні концепції, можна відзначити тенденцію до більш комплексного та міждисциплінарного розуміння соціальних відносин. Якщо класичні підходи часто розглядали соціальні відносини в рамках окремих дисциплін, то сучасні теорії прагнуть до інтеграції різних аспектів соціальних відносин.

Важливо відзначити, що всі ці підходи не є взаємовиключними, а скоріше доповнюють один одного, створюючи більш повну картину складної природи соціальних відносин. Сучасна наука все більше схиляється до міждисциплінарного підходу у вивченні соціальних відносин, визнаючи їх багатовимірність та складність.

Таким чином, наукові підходи до визначення соціальних відносин демонструють багатогранність цього поняття та його центральну роль у розумінні суспільства в цілому. Подальші дослідження в цій галузі, ймовірно, будуть спрямовані на ще більшу інтеграцію різних дисциплінарних підходів для створення більш повного та нюансованого розуміння соціальних відносин.

Висновок

Проведене дослідження наукових підходів до визначення соціальних відносин дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз підходів різних наукових дисциплін - соціології, юриспруденції, економіки та політології - демонструє, що соціальні відносини є складним, багатогранним феноменом, який неможливо повністю охопити в рамках однієї дисципліни. Кожна галузь науки пропонує унікальний погляд на природу соціальних відносин, що підкреслює необхідність інтегрованого, міждисциплінарного підходу до їх вивчення.

2. Дослідження показало значну еволюцію в розумінні соціальних відносин від класичних до сучасних теорій. Якщо класичні підходи (наприклад, Дюркгейма, Вебера, Маркса) заклали фундаментальні основи розуміння соціальних відносин, то сучасні теорії (Гідденса, Бурдьє, Габермаса, Фуко) значно розширили та поглибили це розуміння, враховуючи нові соціальні реалії та виклики.

3. Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділено впливу цифрових технологій на трансформацію соціальних відносин. Роботи Кастельса та Теркл підкреслюють необхідність переосмислення традиційних концепцій соціальних відносин у контексті мережевого суспільства та цифрової комунікації.

4. Аналіз різних підходів показав, що соціальні відносини не можна зводити лише до економічних, правових чи політичних аспектів. Вони включають складну взаємодію структурних факторів та індивідуальних дій, формальних інститутів та неформальних норм, комунікативних практик та владних відносин.

5. Розуміння різних наукових підходів до визначення соціальних відносин має важливе практичне значення для розробки ефективних соціальних політик, вирішення конфліктів, подолання нерівності та сприяння соціальній інтеграції.

6. Проведене дослідження виявило необхідність подальшої роботи над інтеграцією різних підходів та розробкою комплексної теоретичної рамки для розуміння соціальних відносин. Особливо перспективним видається дослідження впливу глобалізації та цифровізації на трансформацію соціальних відносин у різних культурних контекстах.

Таким чином, дослідження наукових підходів до визначення соціальних відносин не лише розширює наше теоретичне розуміння

цього феномену, але й створює основу для більш ефективного вирішення практичних соціальних проблем у сучасному світі.

Література

1. Дюркгейм Е. Метод соціології // Західно-європейська соціологія XIX століття: Тексти. М., 1996. С. 256-309. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/durkgeim/metod_soc.php

2. Weber M. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. Berkeley: University of California Press, 1978. 1469 p. URL: <https://archive.org/details/MaxWeberEconomyAndSociety>

3. Giddens A. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Cambridge: Polity Press, 1984. 402 p. DOI: 10.1525/9780520934818

4. Bourdieu P. The Logic of Practice. Stanford: Stanford University Press, 1990. 333 p. URL: https://monoskop.org/images/8/88/Bourdieu_Pierre_The_Logic_of_Practice_1990.pdf

5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html>

6. Козюбра М.І. Загальна теорія права: Підручник. К.: Ваіте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>

7. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell, 1776. URL: <https://www.gutenberg.org/files/3300/3300-h/3300-h.htm>

8. Marx K. A Contribution to the Critique of Political Economy. Moscow: Progress Publishers, 1977. URL: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/>

9. Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness // American Journal of Sociology. 1985. Vol. 91, No. 3. P. 481-510. DOI: 10.1086/228311

10. Williamson O. E. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead // Journal of Economic Literature. 2000. Vol. 38, No. 3. P. 595-613. DOI: 10.1257/jel.38.3.595

11. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та

SUMMARY

The article provides a comprehensive analysis of scientific approaches to defining social relations in various fields of study: sociology, law, economics, and political science. The evolution of concepts of social relations from classical to modern theories is explored. Common and distinctive features in the interpretation of social relations by different academic disciplines are identified. Particular attention is given to the impact of digital technologies on the transformation of social relations in the modern world. An integrated approach to understanding social relations, which takes into account interdisciplinary perspectives, is proposed. The relevance of studying social relations for solving contemporary social problems and developing effective policies is substantiated. Prospects for further research in this area are outlined.

Keywords: social relations, interdisciplinary approach, sociology, law, economics, political science, digital technologies, social structure, communicative action, power.

ком. О. Хома. К.: Port-Royal, 2001. 349 с. URL: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm>

12. Dahl R. A. On Democracy. New Haven: Yale University Press, 1998. 217 p. DOI: 10.12987/9780300254051

13. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Boston: Beacon Press, 1984. 465 p. URL: <https://tpaup.files.wordpress.com/2014/10/habermas-jurgen-the-theory-of-communicative-action-volume-1.pdf>

14. Foucault M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. New York: Pantheon Books, 1980. 270 p. URL: https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf

15. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 656 p. DOI: 10.1002/9781444319514

16. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York: Basic Books, 2011. 384 p. URL: <https://www.basicbooks.com/titles/sherry-turkle/alone-together/9780465093656/>